

หัวใจของการศึกษา

วัน เดชพิชัย

เพราะเหตุว่าการจัดการศึกษาในปัจจุบัน มีหน่วยงานต่างๆ รับผิดชอบหลายฝ่ายเหลือเกิน และแต่ละฝ่ายก็มักจะต่างคนต่างทำ ส่วนมากจึงจัดไปตามที่ตนเข้าใจและเห็นว่าดีที่สุด จนบางครั้งทำให้ล้มหลักการหรือวัตถุประสงค์แท้จริงของการศึกษาว่า ทำเพื่ออะไร หรือจุดหมายปลายทางอยู่ที่ไหน ยิ่งถ้าหน่วยงานใดได้บุคคลที่ไม่เหมาะสมมาทำงานด้วยแล้ว ยิ่งทำให้การจัดการศึกษาของหน่วยงานนั้นล้มเหลวยิ่งขึ้น ผู้เขียนได้เห็นตัวอย่างเกี่ยวกับเรื่องนี้มาพอสมควร เห็นว่า บางหน่วยงานทำงานอย่างไม่เป็นตัวของตัวเองเช่น เห็นท่อนเขาเบดสอนวิชาอะไรก็เบดสอนบ้าง เห็นท่อนตงคณะอะไรขึ้นใหม่ก็คิดตงขึ้นบ้าง ทั้งๆ ที่ไม่ได้คิดหรือหาว่าประเทศชาติได้อะไรจากการผลิตคนด้านนั้นๆ ดูๆ ไปก็เหมือนกับจัดการศึกษาเพื่อให้มันงานทำเท่านั้นเอง บางแห่งยังไปกว่านั้นอีกคือ ถ้าผู้บริหารคิดอย่างไรนั้นแหละคือนโยบายของการจัดการศึกษา ไม่ว่าผู้ร่วมงานจะคัดค้านอย่างไร ผู้บริหารหรือตนเองเป็นใหญ่ก็จะยื่นกระดาษเดียว โดยไม่คำนึงว่าอะไรจะเกิดขึ้น ซึ่งก็ได้ผลออกมาทำนองเดียวกันกับกรณีแรก คือสุดท้ายก็ไปไม่รอด แต่กว่าจะลงเอยก็อาจทำให้คนได้ดิบได้ดีหรือไม่ก็ตกอับไปบ้าง ที่น่าคิดก็คือเยาวชนของชาติได้อะไรไปบ้างจากการทำงานเช่นนั้น บางสถาบันทำงานแบบครอบครัว ทั้งๆ ที่มันเป็นหน่วยงานของรัฐบาล คือถ้าเป็นพรรคพวกหรือเครือญาติก็จะเอาไว้ก่อน บางทีในการรับนักเรียนที่รับจำนวนจำกัดปรากฏว่า ลูกคนทั่วๆ ไป แทบไม่ได้เข้าเรียนเลยก็มี และมีอีกหลายหน่วยงานที่จัดการศึกษาไปโดยไม่มีหลักการที่ถูกต้อง การจัดการศึกษาดังกล่าวจึงเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ประเทศไทยไม่พัฒนาไปเท่าที่ควร เพราะเป็นการทำงานที่มิการสูญเปล่ามากคือ ได้ลงทุนไปอย่างมากมายแต่ผลผลิตไม่เป็นที่พอใจ ซึ่งวัดได้จาก ปริมาณและคุณภาพของกำลังคนที่สำเร็จออกมา เมื่อเปรียบเทียบกับเวลาที่ใช้ไปในการดำเนินงานการศึกษาแล้ว เป็นที่น่าเสียดายเหลือเกินที่เราใช้เวลาเหล่านั้นไปอย่างไม่คุ้มค่าเลย

ถ้าจะวิเคราะห์ถึงสาเหตุว่า ทำไมการจัดการศึกษาของไทยจึงไม่ได้ผลเท่าที่ควร ก็พอจะสรุปได้ว่าเป็นเพราะ การดำเนินงานไม่เป็นไปตามหลักการ ซึ่งอาจจะเป็นไปได้หลายทาง เช่น เพราะไม่ทราบว่า การศึกษาคืออะไรกันแน่ทางหนึ่ง ทราบหลักของการศึกษาดี แต่ไม่นำมาปฏิบัติทางหนึ่ง ผู้ดำเนินงานไม่รู้จักวิธีทำงานทางหนึ่ง เหล่านี้เป็นต้น แต่ถ้าพิจารณาถึงความสำคัญของเรื่องนี้แล้ว ผู้เขียนเห็นว่า ความบกพร่องพื้นฐานเกี่ยวกับการศึกษาเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นเรื่องที่มาก่อนการดำเนินงาน และถ้าผู้ดำเนินงานไม่ทราบว่า การศึกษาคืออะไร ก็ย่อมจัดการศึกษาให้เกิดผลไม่ได้เป็นธรรมดา เพราะหวังว่า บทความสั้นๆ เรื่องนี้จะทำให้ผู้อ่านได้ทราบถึง สาระสำคัญของการศึกษาศึกษาบ้างไม่มากนักน้อย จึงได้นำมาลงเป็นบทนำ ของบทความชุดวิชาการศึกษาซึ่งจะมีเป็นประจำในคอลัมน์นี้

จากประสบการณ์ที่ได้คลุกคลีอยู่ในวงการศึกษามาพอสมควร ทำให้มองเห็นว่าแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษามีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ไปสู่ความเจริญมากกว่าอย่างอื่น แต่ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้น มักจะเกิดขึ้นในส่วนย่อย หรือรายละเอียดของการศึกษามากกว่า ความบกพร่องพื้นฐาน ความคิดหลักของการศึกษามีการเปลี่ยนแปลงบ้างเหมือนกัน แต่ด้านๆ จึงจะมีสักครั้งหนึ่ง และเปลี่ยนไปแบบค่อยเป็นค่อยไป ไม่เหมือนกับวิธีการต่างๆ ในด้านการปฏิบัติ ซึ่งบางครั้งเปลี่ยนไปจากหน้ามือเป็นหลังมือก็มี แนวคิดหลักของการศึกษาที่ไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงไปมากนัก มีอยู่ ๒ ประการคือ

ประการแรก คือความคิดที่ว่า การศึกษาเป็นกระบวนการ เป็นความคิดที่ยอมรับกันมานานแล้ว และคงจะยึดถือกันต่อไปอีก สาระสำคัญของเรื่องนี้ก็คือ การศึกษาเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นกับบุคคล ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายไป คือ คนตอนเกิดมาเป็นเพียงสิ่งที่ได้มาเพราะกระบวนการทางชีววิทยา และสรีรวิทยา ซึ่งในร่างกายของคนอาจจะได้รับมรดกต่าง ๆ มาจากบรรพบุรุษโดยกรรมพันธุ์ติดตัวมาบ้าง ต่อจากนั้นคนก็จะเจริญเติบโตขึ้นโดยอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม ในการเจริญเติบโตนี้แหละ คนหนึ่งไม่พ้นการศึกษา ส่วนใครจะได้รับการศึกษาดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับโอกาส และการได้พัฒนาตนเองแค่ไหนเพียงไร ทั้งยังย่อมมีสภาพของร่างกายและระบบประสาทของแต่ละคน เป็นตัวกำหนดอีกที่หนึ่งว่า ใครมีศักยภาพอย่างไร และเมื่อได้ปะทะสังสรรค์กับสิ่งแวดล้อมแล้วพัฒนาอย่างเต็มที่ถึงระดับใด เพราะสภาพในกายและสิ่งแวดล้อมของแต่ละคนต่างกันนั่นเอง เป็นเหตุให้คนแต่ละคนไม่เหมือนกัน

กระบวนการนี้ ถ้ามนุษย์ไม่ไปควบคุมหรือกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้กระทบกระเทือนแล้วก็จะถือว่าเป็นกระบวนการโดยธรรมชาติ แต่ในระยะหลังคือ เมื่อเริ่มมีการเรียนการสอน และการศึกษาค้นคว้าเกิดขึ้น กระบวนการนี้จึงกลายเป็นศาสตร์ไป ซึ่งความจริงแล้วไม่ว่าจะเป็นการศึกษาโดยธรรมชาติ หรือโดยวิทยาศาสตร์ ก็ยังคงมีกระบวนการอยู่นั่นเอง เพราะเหตุว่าการศึกษาคือกระบวนการดังกล่าวแล้ว จึงทำให้มีการคำนึงถึงสิ่งต่างๆ ต่อไปนี้เสมอเมื่อมีการจัดการศึกษา คือ

ก. **สถาบันที่มีส่วนให้การศึกษาในสังคม** เนื่องจากในสิ่งแวดล้อม หรือในสังคมมีสถาบันซึ่งให้การศึกษาแก่บุคคลอยู่มากมาย เช่น บ้าน โรงเรียน วัดอาอาราม หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ การท่องเที่ยว ภาพยนตร์ ละคร การละเล่น งานที่ทำ และอื่นๆ สถาบันเหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อบุคคลตลอดชีวิตที่เกี่ยว เช่น ตอนเล็กๆ คนจะได้รับการศึกษาจากบ้านเป็นส่วนใหญ่ โตขึ้นก็เรียนหนังสือที่โรงเรียน ออกจากโรงเรียนก็ไปทำงานหาเลี้ยงชีพ เมื่ออายุมากเข้าหรือทำงานไม่ได้ก็ต้องออกมาอยู่บ้าน แต่ตลอดเวลาบุคคลจะคลุกคลีอยู่กับสถาบันต่างๆ ดังกล่าวแล้วมิได้ขาด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับแต่ละคนว่ามีโอกาสสมากน้อยแค่ไหน

จากสถาบันทั้งหมดนี้จะเห็นว่า สามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท ดังนี้

๑ **สถาบันที่ให้การศึกษาอย่างเป็นทางการ (Formal Education)** ได้แก่โรงเรียนประเภทต่างๆ หรือสถาบันอื่นที่ทำหน้าที่คล้ายโรงเรียน สถาบันประเภทนี้แตกต่างไปจากสถาบันอื่นตรงที่มีการควบคุมการดำเนินงานการศึกษา คือ ต้องมีอาคารเรียน บริเวณโรงเรียน สนาม สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่สำคัญคือจะต้องมีครูอาจารย์เป็นผู้สอน การสอนจะต้องสอนตามหลักสูตร หลักสูตรจะต้องวางโดยคำนึงถึงความมุ่งหมายของการศึกษา สอนแล้วมีการวัดผลว่ามีความรู้เพียงไร สุดท้ายโรงเรียนจะต้องออกใบรับรองความรู้ ซึ่งออกมาในรูปของประกาศนียบัตร หรือปริญญาบัตร เพื่อเป็นการยืนยันว่า ผู้เรียนที่จบหลักสูตรต่างๆ นั้น มีความรู้ความสามารถแค่ไหน การควบคุมการดำเนินงานของสถาบันประเภทนี้อยู่ในความรับผิดชอบของสภาการศึกษาแห่งชาติ และกระทรวงต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งของประเทศไทยเราแล้ว มีหน่วยงานรับผิดชอบหลายฝ่ายดังกล่าวแล้วตอนต้น คือมีทั้งหน่วยงานที่เข้าใจและไม่เข้าใจเรื่องราวของการศึกษา และเพราะเหตุนี้เองที่ทำให้การศึกษาของประเทศไทยประสบปัญหาอยู่ตลอดเวลา

๒ **สถาบันที่ให้การศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ (Informal Education)** ได้แก่ครอบครัว วัด

องค์การ สมาคม สื่อมวลชนต่างๆ การวิ่งเร่บนท้องทั้งหลาย ฯลฯ เป็นต้น สถาบันเหล่านี้ได้ทำหน้าที่ให้การศึกษาดูโดยธรรมชาติมานานแล้ว คือ ขึ้นอยู่กับว่า คนได้ใช้ชีวิตคลุกคลีอยู่กับสถาบันใด และได้ฝึกฝนอบรมด้านใดจากสถาบันนั้น นับเป็นการศึกษาที่ไม่มีใครควบคุม แต่การศึกษาที่ได้รับจากสถาบันประเภทนี้ มีความสำคัญไม่น้อยกว่าการศึกษาที่ได้รับจากสถาบันประเภทแรก เพราะมีอิทธิพลต่อชีวิตของคนพอ ๆ กัน ในปัจจุบันนี้ประเทศต่างๆ ได้ให้ความสนใจต่อสถาบันเหล่านี้มากขึ้นกว่าแต่ก่อน เช่น มีการออกกฎหมายต่างๆ ควบคุม ขอความร่วมมือช่วยเหลืออบรมให้ความรู้แก่บุคคลในสถาบันเหล่านี้เพิ่มขึ้น เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อให้จะเป็นการช่วยเสริมการศึกษาอย่างเป็นทางการให้มีคุณภาพดีขึ้น แต่ในประเทศไทยรู้สึกว่ายังควบคุมกันไม่ทั่วถึง และยังไม่เอาจริงเอาจังเท่าที่ควร

ข. สถานศึกษามีหลายระดับ ในการจัดการศึกษาอย่างเป็นทางการนั้นได้กล่าวแล้วว่า มี โรงเรียนและสถาบันต่างๆ รับผิดชอบในการจัด เพราะยอมรับกันว่าการศึกษาเป็นกระบวนการ จึงได้มีการจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับวัยของเด็ก โดยแบ่งการศึกษาออกเป็นระดับต่างๆ อย่างน้อย ๔ ระดับคือ

- ๑ ระดับอนุบาลหรือเด็กเล็ก
- ๒ ระดับประถมศึกษา
- ๓ ระดับมัธยมศึกษา
- ๔ ระดับอุดมศึกษา

ในการดำเนินงานการศึกษาระดับต่างๆ นี้ มีการควบคุมสิ่งแวดล้อมของเด็กในแต่ละระดับไม่เหมือนกัน เกณฑ์ที่ใช้ในการดำเนินงานก็คือ ความพร้อมและความสามารถของเด็กแต่ละระดับ ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามอายุของเด็กที่สูงขึ้น

ขณะนี้มีหลายประเทศที่สนใจเด็กก่อนเกณฑ์บังคับเรียน หรือเด็กเล็ก จนถึงกับจัดโครงการพิเศษต่างๆ ขึ้น เช่น โครงการอบรมเด็กก่อนเกณฑ์บังคับเรียน (Head Start Project) โครงการผลิตอุปกรณ์ช่วยสอนเด็กก่อนเข้าเรียนเพื่อให้พร้อมที่จะเรียนเมื่อเด็กอายุถึงเกณฑ์ (The "Sesame Street" Method)

มีนักจิตวิทยาสมัยใหม่ได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการเกณฑ์เด็กเข้าเรียนในปัจจุบันว่า ไม่ควรจะต้องอายุเท่ากันเท่ากันเป็นเกณฑ์ เช่น ถือว่าอายุครบ ๗ ปีบริบูรณ์จึงให้เข้าเรียนชั้นประถมศึกษา เป็นต้น แต่ควรจะได้มีการสร้างเครื่องมือวัดความพร้อมของเด็กขึ้นเพื่อวัดดูว่า เด็กคนใดพร้อมหรือไม่พร้อมจะเป็นการศึกษา

สิ่งที่ควรเน้นเกี่ยวกับเรื่องนี่ยังมีอีกคือ หลักสูตรและกิจกรรมต่างๆ ควรจะดำเนินไปแบบมีกระบวนการจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่ง โดยให้ต่อเนื่องรับกันได้อย่างดีที่สุด และเมื่อเรียนจบระดับที่ควรจะ

ให้ออกไปประกอบอาชีพได้ ก็ควรจะให้มีความสามารถปฏิบัติงานได้จริง ๆ (จะกล่าวถึงเรื่องนี้อีกใน หัวข้อต่อไป)

นอกจากที่กล่าวมาแล้วยังมีลักษณะอื่น ๆ ของการศึกษาที่ผันแปรไปตามความคิดที่ว่า การศึกษา เป็นกระบวนการ อีกหลายอย่าง เช่น เรื่องกาลเทศะ คือ ความเหมาะสมตามสถานการณ์ เรื่องของความหวัง เรื่องการประกอบอาชีพ ฯลฯ เป็นต้น เรื่องเหล่านี้ก็ควรจะเป็นที่เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งของหน่วยงานที่รับผิดชอบการศึกษาเช่นเดียวกัน

ประการที่สองได้แก่ความคิดที่ว่า การศึกษาเป็นผล นับเป็นความคิดที่มองไปข้างหน้าว่า การให้การศึกษาอันนั้นมันจะให้เกิดผลอะไร คือในการจัดการศึกษาจะต้องคิดว่า ต้องการให้คนได้ประสพการณ์อะไรบ้าง ในการดำเนินงานส่วนนี้จำเป็นจะต้องตั้งวัตถุประสงค์ให้แน่นอนว่า เราเตรียมคนให้เป็นอย่างไร วัตถุประสงค์นี้แหละเป็นจุดหนึ่งที่หน่วยงานต่าง ๆ ที่ดำเนินการศึกษามักจะลืม ไม่เอาใจใส่หรือไม่ทราบ ไม่ว่าจะศึกษาระดับใด สถาบันประเภทใด ถ้าไม่มีวัตถุประสงค์ของตนเองอย่างแจ่มแจ้งแล้ว ก็เท่ากับทำงานไปแบบไม่รู้จุดหมายปลายทาง หรือแบบตาบอด เรื่องนี้เป็นเรื่องที่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดเท่าที่ผู้เขียนได้เห็นมา และเมื่อเปลี่ยนแปลงไปแล้ว จะทำให้เรื่องราวที่ตามมาเปลี่ยนแปลงไปด้วย เพราะวัตถุประสงค์ของการศึกษาเป็นความเชื่อหรือปรัชญาที่กว่าได้ ผู้ใดจะตั้งอย่างไรก็ได้ ไม่มีใครว่า แต่ปัญหาที่มีอยู่ว่า ถ้าเราหวังให้ประเทศชาติพัฒนา วัตถุประสงค์ของการศึกษาควรจะเป็นอย่างไร

ความคิดที่ว่า การศึกษาเป็นผลนี้ ในทางปฏิบัติยอมรับกันมาก เพราะแนวทางในการทำงานย่อมคำนึงถึงผลเป็นประการสำคัญ เช่น ถ้าวัตถุประสงค์ของการศึกษามุ่งให้คนอ่านออกเขียนได้ การปฏิบัติทางการศึกษาก็ไม่ต้องมีโรงเรียนที่ใหญ่โตอะไร แค่อุโมงค์หลังหนึ่งก็ทำการสอนได้แล้ว วิชาอื่น ๆ ก็ไม่จำเป็นต้องเรียน ครูวิชาอื่นจึงไม่จำเป็นจะต้องผลิตต้องมี ซึ่งดำเนินงานได้โดยไม่ลำบากยากเย็นอะไร แต่ปัจจุบันนี้การศึกษามีได้มีวัตถุประสงค์ดังกล่าว จึงได้ประสบความสำเร็จอย่างสูงมาส่วนที่ว่าวัตถุประสงค์ของการศึกษาของไทยเราคืออะไรนั้น จะไม่กล่าวถึงในที่นี้ เพราะแผนการศึกษาแห่งชาติได้กำหนดไว้ชัดเจนแล้ว ปัญหาที่ใครจะนำมากล่าวก็คือ ระหว่างผู้เรียนและผู้ดำเนินการการศึกษา ทำอย่างไรจึงจะให้คำนึงถึงผลของการศึกษาตรงกัน เพราะจากการคลุกคลีอยู่กับนักเรียนนักศึกษา มักจะพบว่า ผู้เรียนมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาว่า เพื่อให้ชีวิตมีความสุข

ด้วยเหตุนี้จึงมักจะพบบ่อยๆ ว่า เมื่อเรียนจบไปแล้ว คนไทยออกไปแสวงหาความสุขกันเสียมากกว่า ออกไปช่วยกันพัฒนาประเทศ และในการแสวงหาความสุขนั้นบางคนกลับทำลายชาติ ด้วยวิธีการต่างๆ นานา นี่ก็คือปัญหาที่ประเทศไทยกำลังประสบอยู่ ที่เป็นเช่นนั้นทำให้น่าคิดว่า มีทางจะทำได้หรือไม่ ที่จะให้เยาวชนของเราคิดถึงส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว เรื่องนี้ผู้เขียนเห็นว่า น่าจะทำได้ถ้าทางการ ปฏิบัติให้ไ้ตามวัตถุประสงค์ของประเทศ และพยายามจ้กเรื่องอื่น ๆ ที่จะตามมา อย่าให้ออกนอกกลุ่ม นอกทาง คือ เมื่อมีปรัชญาแล้ว ก็ควรจะจัดหลักสูตรตามปรัชญา ดำเนินการสอนตามหลักสูตร โดยมีการวัดผลการศึกษาที่ถูกต้อง และมีการค้นหาความจริงให้ได้เมื่อมีการสงสัยตอนใดของการทำ งาน ทั้งนี้ ควรจะมีการวางแผนงานและบริหารงานที่เหมาะสมด้วยจึงจะสำเร็จ แต่ถ้าเมื่อใดที่ผู้ ดำเนินงานไม่คำนึงถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษา ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ และกลับไปคิดตรงกับ ผู้เรียนว่า ทำงานเพื่อให้ชีวิตมีความสุข แล้ว ก็อย่าหวังเลยว่าประเทศไทยจะไปรอด

ที่เขียนมาทั้งหมดนี้ เพียงต้องการจะเน้นให้เห็นว่า สำคัญของการศึกษาอยู่ตรงไหน มิได้เจตนาที่จะอธิบายว่า การศึกษาหมายความว่าอะไร ฉะนั้น หากผู้อ่านท่านใดที่สนใจ เกี่ยวกับการศึกษา โปรดติดตามคอลัมน์นี้ต่อไป เพราะจะมีเรื่องเกี่ยวกับการศึกษาลงให้อ่าน เป็นประจำ

